

URTX

FRANCESC COMES I TORRÓ, REGENT DE CATALUNYA
AL CONSELL D'ARAGÓ: LES VIES MORTES DEL PERÍODE 1700-07

Josefina Piulats i Pujol

FRANCESC COMES I TORRÓ, REGENT DE CATALUNYA AL CONSELL D'ARAGÓ: LES VIES MORTES DEL PERÍODE 1700-07

Abstract

Francesc Comes fue un destacado magistrado y político catalán durante la segunda mitad del siglo XVII y los primeros años del siglo XVIII. Cuando estalló la Guerra de Sucesión en el interior de la Monarquía Hispánica, tomó partido por el archiduque Carlos de Austria, que se había proclamado rey con el nombre de Carlos III, y esta decisión resultó fatal para el viejo dignatario.

Francesc Comes was a prominent Catalan politician and magistrate during the second half of the seventeenth century and the first years of the eighteenth. When the War of Succession broke out in the interior of the Spanish Monarchy, he sided with Archduke Charles of Austria, who had been crowned king with the name of Charles III, and this decision proved fatal for the ageing dignitary.

Paraules clau

Corts, Consell d'Aragó, filipistes, austriacistes, braços, Generalitat, Audiència, Barcelona.

Introducció

El doctor en Lleis Francesc Comes i Torró va ser un personatge notable durant les darreres dècades del segle XVII i els començaments del segle XVIII pels càrrecs que va ocupar a Catalunya, a Mallorca i a la cort de Madrid. La seva activitat professional i les relacions familiars que va establir li permeteren protagonitzar un destacat ascens social, que fou seguit d'una gran caiguda. Va tenir una carrera judicial i política molt prolongada, però aquest estudi es limitarà a analitzar els últims anys de la seva vida, els que estigueren relacionats amb el canvi de dinastia a la Monarquia Hispànica i amb l'arrencada de la Guerra de Successió.¹

Per entendre millor aquests darrers anys del personatge, cal dir alguna cosa de la seva vida i de la trajectòria que havia seguit fins aleshores. Francesc Comes i Torró va néixer a Calaf l'any 1632, en el si d'una família de la classe alta catalana. El seu pare, Pau Comes i Pou, tenia el títol de ciutadà honorat de Barcelona.² A conseqüència de la Guerra dels Segadors i del Tractat dels Pirineus, la família Comes va sofrir la confiscació de tots els seus béns i passà una època de gran precarietat. Francesc Comes es va casar amb Marianna d'Alegre i de Solà, filla del donzell barceloní Felip d'Alegre i neboda del doctor en Lleis Miquel d'Alegre; la família Alegre tenia molts interessos econòmics a l'Urgell.³ D'aquest matrimoni va néixer una filla, Agnès Comes i d'Alegre, que al seu moment es casaria amb Antoni de Solà i de Montaner i procrearia

un sol fill, Antoni de Solà i Comes, nét del nostre protagonista.

La carrera política del doctor Francesc Comes va culminar quan es va convertir en regent del Consell d'Aragó en representació del Principat de Catalunya l'any 1694. Des d'aquest càrrec, i coincidint amb el canvi de dinastia a la Monarquia Hispànica a les acaballes del 1700, va intentar bastir un futur polític per a Catalunya basat en el model federalista tradicional, però fracassà estrepitosament en aquest intent. La seva vida va ser molt complicada entre els anys 1700 i 1707, perquè ja era gran aleshores i perquè es va veure immers de ple en els complicats afers de la política espanyola i europea, que van haver de resoldre's en una llarga i sagnant guerra. Va maldar per preservar l'autogovern de Catalunya i el seu peculiar sistema polític a les Corts de Barcelona de 1701-02. Quatre anys després, el 1706, quan l'arxiduc Carles d'Àustria va ocupar Madrid arran d'una agosarada ofensiva militar, el va reconèixer com a rei (Carles III), una decisió precipitada i valenta que va ser fatal en el seu cas.

Del 1700 a la primavera del 1702: entre la incertesa i l'esperança

En començar l'any 1700, Francesc Comes tenia 67 anys, vivia a Madrid i representava Catalunya com a regent del Consell d'Aragó, càrrec que, com he dit, ostentava des del 1694. Anteriorment, havia estat advocat fiscal al mateix Consell d'Aragó, càrrec que havia ocupat el 1680.

¹ Vull agrair a l'amic Josep Maria Planes que hagi revisat aquest article i m'hagi ajudat en la seva redacció.

² A. PLANAS ROSSELLÓ (2010), *La Real Audiencia de Mallorca en la época de los Austrias (1571-1715)*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, Col·lecció d'Estudis d'Història del Dret, núm. 5, p. 311.

³ J. M. PLANES I CLOSA (2003), «Teresa Riera i Guardiola, targarina del segle XVII (segona part)», *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 16, p. 125-126.

Per tant, feia vint anys que era a la cort de Madrid, i coneixeria de prop les intrigues i els moviments polítics de l'època. El 30 de març de 1700, va aconseguir que el seu gendre Antoni de Solà i de Montaner, senyor de la Donzell, fos elevat a la dignitat de noble.⁴

Aquell 1700, la cort de Madrid era plena d'intrigues i posicionaments polèmics. Era evident que el rei Carles II, molt malalt, moriria aviat i que no podria procrear un fill que heretés els immensos dominis de l'Imperi Hispànic. El futur de l'Estat era en mans de persones que representaven interessos forans, amb tan sols dues opcions de successió realment viables: la francesa (amb el príncep Felip de Borbó, duc d'Anjou) i l'austriaca (amb l'arxiduc Carles de Habsburg). Per tant, totes les persones i institucions havien de prendre partit per un dels dos bàndols.

Carles II patia una malaltia degenerativa, suposadament la síndrome de Klinefelter, d'origen genètic, que sol anar acompanyada d'un dèficit moderat en el desenvolupament intel·lectual; en efecte, el monarca era retardat.⁵ Desorientat i confús, rebia assessorament del Consell d'Estat per fer el testament i a nivell personal era assessorat per Fernando de Moncada y Aragón, duc de Montalto, en aquells moments un filipista. En una clara vulneració dels furs, el Consell d'Aragó no va ser consultat ni en allò referent a la successió reial ni en allò referent al govern de Portocarrero. Aquesta manifesta falta de representativitat fou destacada pel comte d'Aguilar i Filigrana, president del Consell d'Aragó.⁶ Sembla que hom sospitava que al Consell d'Aragó predominava la postura austriacista i antifrancesa, degut a la seva composició. Alguns dels seus membres així ho havien deixat entreveure; per exemple, Francesc Comes, que al memorial on demanava plaça a l'Audiència havia presumit d'haver estat perseguit pels ministres francesos durant la Guerra dels Segadors i d'haver perdut llavors tots els seus béns.⁷ En un moment en què a la cort les intrigues abundaven i es veien austriacistes per tot arreu, segur que la història personal del Dr. Comes, com la d'altres, va influir perquè el Consell d'Aragó no fos consultat.

Carles II va morir el dia 1 de novembre de 1700. Tenia gairebé 40 anys i en portava trenta-cinc de regnat, perquè va començar a regnar el 17

de febrer de 1665, quan només era un nen de 4 anys. La mort de Carles II va significar la fi de la dinastia dels Àustries a la Monarquia Hispànica i l'arribada de la dinastia dels Borbons, perquè en el seu testament el rei moribund designà com a successor Felip de Borbó, duc d'Anjou, nét del rei francès Lluís XIV.

El testament de Carles II havia quedat enllestit després de moltes intrigues i manipulacions, sobretot per part del cardenal Portocarrero i dels ministres francesos presents a la cort. El primer conflicte amb què es trobà el Consell d'Aragó fou el de decidir si acceptava o no aquell polèmic testament. Si l'acceptava, passava per alt el trencament dels furs, però els membres de l'organisme continuaven en els seus càrrecs, ja que així ho deixava especificat el document.

Francesc de Castellví fa una relació de les persones que composaven el Consell d'Aragó en aquells moments: el president, un vicecanceller i diversos regents jurisperits i consellers de capa i espasa. Tots residien a la cort quan va morir Carles II. El president era el comte d'Aguilar i Filigrana. El vicecanceller era el ja esmentat Fernando de Moncada y Aragón, duc de Montalto. Els membres aragonesos eren Baltasar Villalpando, Antonio López, Segismundo Monter i potser també Vicente Clemente (Castellví diu que no troba els dos últims als despatxos que van arribar a les seves mans després de la mort de Carles II). Els membres catalans eren Fèlix de Marimon, Antoni Camporrells i Francesc Comes i Torró. Els membres valencians eren Josep de Castellví i Alagón, Vicent Folc de Cardona i Milán i Josep Coloma. També hi havia els regents Juan de la Torre (però Castellví diu que no el troba a les firmes d'aquell temps), el marquès de Laconi i el mallorquí Francesc Trullols. Alguns d'ells eren supernumeraris.⁸

El president del Consell d'Aragó, el comte d'Aguilar i Filigrana, es resignà a acceptar el testament i la candidatura borbònica al tron hispànic, i així ho comunicà al rei francès Lluís XIV, assegurant-li que es podia confiar del Consell d'Aragó. Va iniciar converses amb diversos personatges de la Corona d'Aragó amb tendència austriacista perquè també acceptessin el testament. Poc temps després, la seva postura era compartida per tot el Consell d'Aragó.⁹

⁴ F. J. MORALES ROCA (1983), *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*, Ediciones Hidalguía, p. 106.

⁵ J. MATA (2010), «Totes les malalties de Carles II», *Sapiens*, Barcelona, Grup Cultural 03, núm. 90, p. 30-34.

⁶ J. ARRIETA ALBERDI (1998), «Austriacistas y borbónicos en las altas magistraturas de la Corona de Aragón (1700-1707)», *Pedralbes*, núm. 18-II, p. 278 i 289-291.

⁷ Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA en endavant), Consell d'Aragó, lligall 553, memorial on Francesc Comes demanava plaça a l'Audiència.

⁸ F. DE CASTELLVÍ (1997), *Narraciones históricas*, Madrid, vol. I, p. 274.

⁹ J. ARRIETA ALBERDI (1998), «Austriacistas y borbónicos en las altas magistraturas de la Corona de Aragón (1700-1707)», *Pedralbes*, núm. 18-II, p. 278 i 289-291.

Podem suposar que l'acceptació del testament de Carles II no va ser fàcil per al Dr. Comes, perquè les guerres contra França li havien deixat moltes ferides familiars i econòmiques.

Es tornaria a parlar del testament de Carles II i de la vulneració dels furs a les Corts que aviat se celebrarien a Barcelona.

Felip de Borbó va ser proclamat rei de la Monarquia Hispànica el 16 de novembre de 1700 al palau de Versalles i es convertí oficialment en Felip V. Tenia en aquell moment 16 anys, a punt de fer els 17, perquè havia nascut al mateix palau de Versalles el 19 de desembre de 1683. Viatjà de seguida a Espanya i entrà per Irún. El 18 de gener de 1701, arribà a Madrid, on fou rebut amb alegria. S'instal·là al palau del Buen Retiro. El 8 de maig de 1701, tingué lloc la cerimònia de la seva coronació a l'església de San Jerónimo del Real; el mateix dia, fou reconegut per les Corts de Castella.¹⁰ Segons el testament de Carles II, havia de fer els juraments d'observança de les lleis, furs i costums dels diferents territoris heretats, així que es plantejà la necessitat que viatgés a la Corona d'Aragó.

A Catalunya, s'havia obert un debat entre aquells que defensaven que havien de reunir-se les Corts dels Estats de la Corona d'Aragó per aprovar la successió de Carles II per Felip V (eren els coneguts com a *celantes*) i aquells que, seguint el partit del govern de Madrid, acceptaven directament el nou monarca. El primer grup representava la «terra», el seu dret i les seves institucions, la concepció pactista centrada en l'observança estricta de la llei, la protecció jurídica dels catalans, considerats com una realitat política plena i com un poble que havia de tenir el seu propi espai en el gran conjunt de regnes de la Monarquia Hispànica. El segon grup, en canvi, s'associava a la posició reialista, que tendia a accentuar les prerrogatives del monarca i el seu predomini en conjuntures delicades, fins i tot a costa d'entrar en un terreny dubtosament legal i d'admetre manifestacions d'autoritarisme reial, amb una tendència general a la subordinació i a la uniformitat territorial. El debat es va tancar momentàniament quan Felip V va anunciar la celebració de Corts a Catalunya i la seva voluntat de jurar les constitucions catalanes. Va ser el seu avi Lluís XIV qui el va aconsellar que ho fes així, per tal de «fer veure a aquells pobles de naturalesa inquieta i zelosos dels seus privilegis que no tenia intenció de suprimir-los».¹¹

El jove monarca, doncs, es dirigí a Barcelona. Tenia dos assumptes importants a resoldre a

Felip V l'any 1701, pintat per Hyacinthe Rigaud. Imatge extreta de wikipedia.

la Ciutat Comtal: la celebració de les Corts i el seu casament. Durant el viatge, foren moltes les persones que se li acostaren, a títol personal o com a representants de pobles, viles i ciutats, amb l'objectiu de presentar súpliques i demanar favors i concessions.

El Consell d'Aragó s'havia manifestat obertament filipista. Per dissipar qualsevol mena de dubte i estar bé amb les noves autoritats, els seus membres van optar per mostrar-se acèrrims defensors de Felip V i de les seves prerrogatives. Hem de creure que el Dr. Comes també va tenir ganes de caure bé al nou monarca, esvair qualsevol dubte sobre el seu passat i mirar de treure el màxim partit a la situació. Acompanyà Felip V en el seu viatge a Catalunya. Segurament va influir en la decisió que el rei fes estada a Bellpuig, des d'on el sobirà envià una carta a la Generalitat.¹² El Dr. Comes tenia lligams familiars amb Bellpuig, ja que el seu cunyat Felip d'Alegre tenia casa en aquesta vila i el seu gendre Antoni de Solà procedia d'una família de comerciants adinerats de la mateixa localitat. No sabem si el Dr. Comes i aquests dos personatges van demanar privilegis al rei i, en cas que hagués estat així, si els van aconseguir.

El 29 de setembre de 1701, que era dijous, el seguici reial arribà prop de Barcelona i una comitiva d'aquest seguici s'avançà per tractar amb les autoritats catalanes. En formaven part

¹⁰ L. SUÁREZ FERNÁNDEZ (1984), *Historia general de España y América*, Ediciones Rialp, p. 340.

¹¹ J. ALBAREDA SALVADÓ (2010), *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Editorial Crítica, p. 77-78.

¹² J.M. SANS I TRAVÉ (2007), *Dieteris de la Generalitat de Catalunya. Volum X. Anys 1701 a 1713*, Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, 1a edició, carta del 23 de setembre de 1701, p. 30-31.

Francesc Comes i Josep de Rull, que van rebre la benvinguda de la ciutat com a representants catalans al Consell d'Aragó. Aquell mateix dia, tot i ser festa, Francesc Comes i Josep de Rull es van reunir amb els dirigents de la Generalitat per tractar temes importants, però el dietari de la institució no especifica quins eren aquests temes. L'endemà, 30 de setembre, Felip V, que anava a cavall, es presentà a les 2 de la tarda en un dels portals de Barcelona; els comuns li besaren la mà, però el monarca no entrà a la ciutat, sinó que es quedà fora muralla, al monestir de Jesús de l'orde de sant Francesc.¹³

Eren moments delicats, amb la vista posada en les imminents Corts. Es van fer reunions privades per mirar de llimar les diferències polítiques. Un dels temes que despertava més tensions era el de la vulneració dels furs. Francesc de Castellví recull els noms dels tractadors per part del rei que van rebre les queixes dels comuns sobre les infraccions dels furs: el duc de Medina-Sidonia, Francesc Comes i Juan de la Torre, regents del Consell d'Aragó.¹⁴ Tot i la gravetat dels fets, les parts es conformaren i les Corts es van poder obrir sense més dilacions.

El 3 d'octubre de 1701, Felip V va jurar les constitucions de Catalunya i al mateix temps convocà les Corts. Un dels assistents a aquest acte va ser Francesc Comes.¹⁵

Les Corts de Catalunya, un cop inaugurades pel rei, procediren el primer dia a practicar les ha-

bilitacions de les persones que hi havien d'assistir. Un cop constituïda la mesa, s'iniciava el procés d'acreditació mitjançant l'anàlisi de les reials cartes de convocatòria aportades pels assistents i l'examen de les qualitats, requisits i circumstàncies personals o col·lectives dels qui compareixien, per si hi havia alguna incompatibilitat legal. Entre els assistents a les Corts celebrades a Barcelona el 1701, trobem Francesc Comes, doctor en Dret del Reial Consell i regent del Consell d'Aragó, habilitat pel braç militar.¹⁶ Eren habilitats pel braç militar els individus que reclamaven un estatus elevat però que no podien demostrar que eren nobles;¹⁷ el Dr. Comes no era noble, era simplement jurista; per tant, tot i ser regent del Consell d'Aragó, va haver de ser habilitat pel braç militar.

El nostre protagonista era un gran partidari del diàleg i del pacte. Conreava aquesta manera d'actuar sobretot a les reunions privades i de caràcter personal, el desenvolupament de les quals no quedava reflectit a les actes oficials. Això dificulta l'anàlisi del seu paper a les Corts. Representava la part reial i segurament va buscar una política de consens i entesa.

Sens dubte, tenia bones relacions personals amb diferents membres dels tres braços. Al militar, a més, hi havia el seu gendre, Antoni de Solà. Un dels integrants del braç eclesial era Benet de Garret, abat de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes, monestir relacionat amb la família Comes.¹⁸

¹³ J.M. SANS I TRAVÉ (2007), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum X. Anys 1701 a 1713*, Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, 1a edició, p. 31-32.

¹⁴ F. DE CASTELLVÍ (1997), *Narraciones históricas*, Madrid, vol. I, p. 381, lletra R.

¹⁵ El dietari de la Generalitat descriu l'acte, que va tenir lloc a la sala gran de l'Audiència. Per rebre el monarca, s'havia preparat una gran tarima o *tablado* en forma de mig cercle que ocupava més de dues arcades de la sala i que tenia onze escales. Al damunt, hi havia un altre *tablado* més petit amb tres escales, on se situava la cadira del rei. Quan aquest es va asseure, li portaren una taula coberta amb un vell drap de seda amb la Vera Creu i, a sota, un altre drap amb un missal. Davant del protonotari, el monarca jurà les constitucions, privilegis, capítols i actes de Cort, usos, pràctiques, costums i llibertats del Principat de Catalunya. A les escales del *tablado* gran, a la part dreta, hi havia el conseller i els doctors de l'Audiència, i a l'altra part, els regents de la Cancelleria Reial al Consell d'Aragó Josep de Rull i Francesc Comes i Torró. J.M. SANS I TRAVÉ (2007), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum X. Anys 1701 a 1713*, Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, 1a edició, p. 37-38.

¹⁶ F.J. MORALES ROCA (1983), *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña...*, volum 2, p. 41-42 i 71.

¹⁷ Congrés Internacional de Ciències Genealògica i Heràldica, volum 3, p. 172.

¹⁸ Una llista dels principals integrants d'aquelles Corts va ser publicada al segle XIX per Josep Coroleu i Josep Pella i Forgas: J. COROLEU É INGLADA / J. PELLA Y FORGAS (1876), *Las Cortes Catalanas. Estudio jurídico y comparativo de su organización*, Barcelona, Imprenta de la Revista Histórica Latina. Com a dignataris de la Corona, hi van assistir: Lluís d'Alemanys i Descatllar, regent de la Tresoreria del Principat de Catalunya, habilitat pel braç militar; Francesc de Blanes i Desbach, noble, batlle del Principat de Catalunya, habilitat pel braç militar; Miquel de Calderó i de Masdovelles, regent de Cancelleria del Principat, habilitat pel braç militar; Francesc Comes i Torró, regent del Consell d'Aragó, habilitat pel braç militar; Josep de Marimon i Corbera, regent del Consell d'Aragó, habilitat pel braç militar; Guillem Ramon de Montcada i Portocarrero, noble, mestre racional del Principat de Catalunya; Francisco Casimiro de Pimentel Velasco, noble, majordom major del rei; Luis Fernández de Portocarrero-Bocanegra y de Moscoso-Osorio, cardenal, arquebisbe de Toledo, president del Consell d'Aragó, virrei i capità general del Principat de Catalunya; Josep de Rull, regent del Consell d'Aragó; Joan Miquel de Taverner i Rubí, bisbe de Girona, conseller del rei, canceller del Principat de Catalunya; i Antonio de Ubilla y Medina, conseller d'Estat i ministre universal del rei, notari major del regne. Com a integrants del braç eclesial, destaquen els següents prelat, abats i canonges: Josep Llinars i d'Aznar, arquebisbe de Tarragona; Miquel Joan Bosch, doctor en Dret Canònic de Vic; Francesc de Brassó i Duran, abat de Santa Maria d'Amer; Julián de Cano y de Tovar, bisbe de la Seu d'Urgell (natural de Toledo); Josep de Ciurana i Ribot, canonge de Girona; Gener Colom, abat de Sant Pere de Camprodon; Dalmau de Copons i Grimau, doctor en Dret Canònic de Barcelona; Benet de Garret, abat de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes;

Les Corts efectuaren les seves sessions al convent de Sant Francesc de Barcelona entre el 12 d'octubre de 1701 i el 14 de gener de 1702. La primera sessió, el 12 d'octubre, va començar a les 4 de la tarda; a la part dreta de la sala hi havia el bisbe de Girona amb els doctors de sala i un regent del Consell d'Aragó; a l'altra part, diversos integrants del Consell d'Aragó: Josep de Rull i Francesc Comes (per Catalunya), Anton Latorra (per València) i Miguel de Jaca (per Aragó); el relat complet d'aquell dia el trobem als dietaris de la Generalitat.¹⁹ El fast i les festes a Barcelona començaren amb l'arribada de Felip V; hi havia ganes que tot anés bé.

Si tenim en compte que durant els tres mesos que van durar les Corts el rei es va casar, que sovint no es va trobar bé de salut, que molts dies no va voler sortir de les seves cambres i que altres dies es va dedicar a caçar, el paper personal del monarca en aquelles Corts fou poc destacat. Van ser els seus ministres els qui van acaparar el protagonisme. Com era habitual, les Corts tingueren dos fronts principals de discussions: l'aprovació de les constitucions i dels capítols i les disputes internes entre els tres braços sobre els mitjans per recaptar el donatiu que s'havia d'oferir al rei.

Els temes més punxeguts plantejats pels tractadors dels braços van ser dos: l'allotjament de tropes i les contribucions a l'exèrcit (càrregues que havien aclapatat la societat catalana al llarg del segle XVII i sobretot durant la guerra amb França dels anys 1689-97, fins al punt que van originar la important revolta dels Barretines) i les regalies d'intervenció en els processos in-saculatoris a la Diputació del General i al Consell de Cent, imposades respectivament els anys 1652 i 1654 (el rei seleccionava les persones que podien ser escollides).²⁰

Les sessions foren molt tenses. Els oficials reials van presentar als braços unes exigències clarament inacceptables, tant pel fons com per la forma; aquestes exigències assenyalaven quins

Jaume de Ginestar, abat de Santa Maria de Serrateix; Guillem de Gonyalons, bisbe de Solsona; Josep Grau, abat de Santa Maria de Lavaix; Bonaventura de Lanuza i d'Oms, doctor en Dret Canònic de Tarragona; Baltasar de Muntaner i de Sacosta, abat de Sant Cugat; Jeroni Mora i Navarro, abat de Sant Pere de Gallinàs (Galligants?); Antoni Pasqual, bisbe de Vic; Rafael de Pinyana, doctor en Dret Canònic de Tortosa; Josep Planes, doctor en Dret Canònic de Solsona; Fernando Rodrigo, prior de la cartoixa d'Escaladei; Joan Baptista Rossenach, doctor en Dret Canònic de la Seu d'Urgell; Benet de Sala i de Caramany, abat de Santa Maria de Montserrat; Manuel de Santjust (abans de Pagés), doctor en Dret Canònic de Tortosa; Felicià de Saiol, gran prior de Catalunya; Dídac de Serralta, cavaller de Sant Joan i prior de Catalunya; i un tal Ximenes, doctor en Dret Canònic de Barcelona. Com a integrants del braç militar, podem destacar aquests individus: Guillem de Rocafull i de Rocabertí, gran d'Espanya; Pere de Sentmenat-Torrelles i de Perapertusa, marquès de Torrelles; Josep de Terré i de Granollachs, noble, senyor del Morell; Francesc d'Àger, noble; Josep d'Aguilar, noble, senyor d'Enfesta; Josep d'Aguilar i Alòs, cavaller, fill de l'anterior; Josep d'Agulló i de Pinós, noble; Francesc d'Agulló i Sarriga, fill de l'anterior; Carles Alemany de Bellpuig, noble natural de Perpinyà, senyor de Bellpuig (?); Josep de Claver, cavaller i noble; Ramon de Claver, fill de l'anterior; Antoni de Solà.

¹⁹ J.M. SANS I TRAVÉ (2007), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum X. Anys 1701 a 1713*, Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, 1a edició, p. 41-42.

²⁰ J. ALBAREDA SALVADÓ (2007), «La represa del constitucionalisme (1701-1706)», *Revista de Dret Històric Català*, vol. 7, p. 113-133.

L'arxiduc Carles d'Àustria, pintat per un pintor desconegut. Imatge extreta de wikipedia.

Vista general de Rocabertí de Sant Salvador, llogarret format per tres cases al voltant d'una plaça. A l'esquerra de la imatge, l'església, que està separada de les cases. Fotografia de Josefina Piulats.

Corts quedaren immediatament interrompudes (es recorria al dissentiment quan un membre de les Corts considerava que s'estava fent una irregularitat); el dissentiment va ser firmat pels següents personatges: Josep Antoni Mata i de Copons; Bernat Aimeric; Pere Montoliu i Ribas; Guerau de Peguera, senyor de Torrelles de Foix; Joan de Peguera i Aimeric; Joan Bonaventura de Gualbes; Francesc Despujol; Joan Llorach i de Perellós, senyor de Solivella; Jaume Falcó; Rafael Francesc Sans i Puig; Bru Valls i de Freixa, senyor de la Sisquella; Rafael de Torrell i Freixa; Ramon de Bell-lloch; Josep Galceran de Pinós i Rocabertí; Miquel de Pinós; Antoni de Meca i Cardona; Antoni de Solà, senyor de la Donzell; Francesc de Parrella; Pere Miquel; Francesc Prat de Santa Guilia; Francesc de Magarola; Felícia de Cordelles; Miquel de Cordelles; Ignasi Corts; Bonaventura Vidal i Nin; Antoni de Minguella i Allein.²¹ Hem de destacar el fet que un dels signants del dissentiment fos Antoni de Solà, senyor de la Donzell, perquè era gendre de Francesc Comes i Torró. El dissentiment significava que s'amenaçava el rei de no acabar les Corts, de manera que, a més de no cobrar ni un ral de donatiu, se n'hauria d'anar del país totalment desprestigiat.

Aleshores el duc de Medina-Sidonia va rectificar i va assegurar que el monarca seria receptiu a totes les propostes dels braços, llevat de la del dret d'insaculació. Cal observar que, en aquest estira-i-arronsa, el braç militar es mostrà molt més combatiu que els braços eclesiàstic i reial, fins i tot més que el Consell de Cent.

Després de la intervenció conciliadora del duc de Medina-Sidonia, el rei i els seus oficials pas-

saren a l'ofensiva. El protonotari reial va amenaçar els braços que, si continuaven reclamant la constitució de les desinsaculacions (el principal motiu de discòrdia), es passarien totes les constitucions ja aprovades al Consell d'Aragó per tal que aquest organisme dictaminés si convenia concedir-les o no.²² Amb aquest cop d'efecte, el rei aprofitava l'activa campanya dels oficials reials de Catalunya –especialment, els de l'Audiència– contra les concessions fetes anteriorment pel monarca, que en molts casos significaven una minva del poder i prestigi que aquests oficials tenien al Principat enfront dels seus tradicionals enemics, els dirigents dels organismes autònoms.

L'entrebanc fou superat. Aleshores, però, el virrei comte de Palma embolicà de nou la troca en redactar una representació al rei en què li aconsellava que no concloués les Corts, ja que considerava que els braços s'havien exlimitat en les seves exigències i que el donatiu que oferien era molt minso. Tot sembla indicar que la iniciativa del memorial provenia del nucli del partit filipista a Catalunya, nucli format pels doctors de l'Audiència Josep de Pastor, Francesc Portell i Francesc Rius i Bruniquer. Aquests tres magistrats i Josep Güell eren coneguts com «la quatreta». L'escrit del comte de Palma va ser replicat per diversos memorials signats per la Diputació del General i per alguns «bons patricis» dels braços.²³

L'amenaça del rei va tenir efecte, i la reacció fou ràpida: els tres braços van renunciar a la constitució de les desinsaculacions –no sense l'oposició d'algunes veus, que volien la resistència a ultrança– i van acceptar les decretacions que el monarca havia fet a les altres constitucions.

La renúncia a les desinsaculacions significava que el rei podria continuar intervenint indirectament en el nomenament dels membres de la Generalitat i del Consell de Cent. La Monarquia no volia cedir el que era, segons el Consell d'Aragó, un dels darrers ressorts de poder que li quedava al Principat.

D'aquesta manera, Felip V va jurar les constitucions catalanes i les Corts van acabar bé sobre el paper. El resultat semblava força positiu. El nou monarca acceptava el sistema constitucional català, respectava el protagonisme de les seves institucions polítiques i donava permís per crear un port franc a Barcelona, des d'on sortirien dos vaixells anuals cap a Amèrica; a

²¹ F. DE CASTELLVÍ (1997), *Narraciones históricas*, Madrid, vol. I, p. 374, lletra C.

²² ACA, Generalitat, Processos de Corts, núm. 1.066, f. 576.

²³ J. ALBAREDA SALVADÓ (2007), «La represa del constitucionalisme (1701-1706)», *Revista de Dret Històric Català*, vol. 7, p. 116.

canvi, la Corona obtenia un donatiu d'1.500.000 lliures.²⁴ Tanmateix, quedava un mal regust de boca, perquè les sessions havien estat força tibants a causa dels mètodes absolutistes mostrats pels ministres castellans i per alguns jutges filipistes. Els representants catalans no van passar per alt aquest fet i es van adonar que hi havia el perill que la instauració de la dinastia dels Borbons significués la implantació a mitjà o a llarg termini d'un sistema polític tan centralitzador com el francès, amb la consegüent reducció o anul·lació de l'autogovern del Principat; la desconfiança es va generalitzar entre les elits polítiques del país. A més, els comerciants i els industrials catalans temien la competència dels productes francesos. I, d'altra banda, hi havia un generalitzat sentiment antifrancès entre el poble català des de feia més de mig segle, a causa dels abusos comesos pels exèrcits de Lluís XIV en les successives guerres que s'havien produït entre la Monarquia Hispànica i França i que havien tingut en el Principat un dels escenaris principals. Les tensions futures, doncs, estaven assegurades.

Abans de clausurar les Corts, es va haver de decidir com s'havia de recaptar el donatiu d'un milió i mig de lliures. Les disputes internes entre els braços foren notables. La Junta de Medis va proposar quatre possibles sistemes de recaptació:

- 1) Imposar nous drets i augmentar els que ja existien sobre una gran quantitat de productes (molts dels quals eren d'importació).
- 2) L'estancament (creació d'un monopoli de venda) del tabac, la pólvora i el plom.
- 3) Aprofitar unes 10.000 lliures anuals de les rendes de la Generalitat.
- 4) Si amb tot això no n'hi havia prou, «fer una escala, graduació o arreglament de les ciutats, viles i llocs del present Principat segons llurs respectives possibilitats i facultats, sense excepció de persones» (és a dir, fer un repartiment general i que tothom pagués, segons el nivell de riquesa de cadascú).

L'estament eclesiàstic només acceptava el repartiment com a últim recurs i per completar els ingressos obtinguts per altres mitjans. L'estament reial (viles i ciutats) s'oposava a la imposició de nous drets i als estancaments, perquè això faria mal al comerç, que ja estava molt re-

duït –deien– a causa dels excessius drets que es cobraven. Hem de tenir en compte que els nous drets havien de recaure especialment sobre els habitants de les viles i ciutats. En canvi, si es feia el repartiment basant-se en la riquesa de cadascú, els integrants de l'estament eclesiàstic haurien de pagar molt.

Finalment, descartada la imposició de nous drets, perquè fou considerada fiscalment insuficient i econòmicament perjudicial, i després d'una forta oposició dels síndics del braç reial a l'estancament del tabac, hom arribà a un acord, que quedà plasmat al capítol 56.²⁵ S'hi establí que el donatiu d'1.500.000 lliures seria pagat en set anualitats iguals de 200.000 lliures cada una. Les 100.000 lliures restants es dedicarien a la satisfacció dels greuges presentats a les Corts i que el tribunal corresponent aprovés. Els oficials de la Generalitat serien els encarregats de la col·lecta i del pagament de totes les prestacions resultants del donatiu, a part de les 20.000 lliures anuals que pagaria la Diputació del General de les seves rendes. Aquest repartiment general decretat per les Corts era una recaptació intermèdia entre els tradicionals fogatges i el cadastre que s'imposà després de la Nova Planta.²⁶

La cerimònia de clausura de les Corts va tenir lloc el dissabte, 13 de gener de 1702. Els dietaris de la Generalitat expliquen amb detall com va ser:²⁷

En aquest dia, a las quatre horas de la tarda, lo rey, nostre senyor, que Déu guarde, és anat al

L'església de Rocabertí (en mal estat de conservació) vista des de l'absis. Al costat de l'edifici, el cementiri. Fotografia de Josefina Piulats.

²⁴ <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2010/10/01/de-lentronitzacio-de-felip-v-a-la-resistencia-catalana> (escrit de Vicente Moreno Cullerl).

²⁵ ACA, Deliberacions del braç reial, núm. 1.062, f. 643r.-645r.

²⁶ J. BARTROLÍ I ORPÍ (1979), «La cort de 1701-1702: un camí truncat», article penjat a Internet, www.raco.cat/index.php/Recerques/article/viewFile/137562/241355, p. 61. Aquest article és un resum de la tesi de llicenciatura de l'autor, presentada el juliol del 1978 a la Universitat Autònoma de Barcelona amb el títol *La cort de 1701-1702*; el tribunal que la va avaluar estava format pels doctors Josep Fontana i Lázaro, Pere Molas i Ribalta i Ernest Belenguer i Cebrià.

²⁷ J.M. SANS I TRAVÉ (2007), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum X. Anys 1701 a 1713*, Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, 1a edició, p. 93.

real convent de frares menors de la present ciutat de Barcelona a fi de clòurer las Corts Generals que de present estave celebrant en dit convent. Y ha assistit en lo sòlio en la iglésia de dit convent junt ab la reyna, nostra senyora. Estava dita iglésia molt il·luminada, ço és, los salamons ab ciris, sinch atxes per cada banda, en los costats de la iglésia difarens ciris sobre las arcas a hont estan los cadàvers reals y dos atxes en lo dalt del tablado gran. Estava lo sòlio ab dos cadiras reals de una estofa molt rica, dos almoadas als peus de cada una de dites dos cadiras, baix del docer unas colgaduras molt ricas, tot lo que era propi de sa magestat [...].

En lo pla del tablado gran sobre del qual estava dit sòlio, estaven diferents grandes y personas de la família de sa magestat y la camarera major de la reyna, nostra senyora, ab diferents personas de sas reals guardas. En las gradas de dit tablado gran, estavan lo molt reverent cansiller don Francisco Comas y Torró, regent del Supremo de Aragó, per la part de Catalunya, ab los doctors de la Real Audiència, de la sala de dit molt reverent cansiller, y en la part esquerra en las gradas de dit tablado estaven don Joseph de Rull, regent també del Supremo de Aragó, per Catalunya, lo noble regent de la Real Cansellaria de Catalunya ab los doctors de la Real Audiència de sa sala, los de la tercera sala y jutges de la règia cort [...].

Immediadament, lo rey, nostre senyor, jurà dites constitucions posant sa real mà sobre la Vera Creu, la qual estava posada sobre una taula ab sa almohada y bayeta y cuberta ab son coberdor, lo qual fou tret per esta funció. Y posada la taula en lo pla del dit sòlio y en la ocasió que sa magestat jurà, la reyna, nostra senyora, sempre estigué en peus, havent precehit lo fer-li cortesia sa magestat totes las vegadas que se assentava y alsava de la cadira. Y després per lo prothonotari de la Corona de Aragó fou llevat acte de dit jurament y clohenda de corts, lo qual protonotari estava en lo pla de dit tablado gran.

Segons Bartrolí,²⁸ en aquestes Corts no es va veure cap símptoma explícit de l'existència d'un corrent d'opinió austriacista o d'una oposició que mereixi aquest nom, potser perquè persones com el Dr. Comes treballaven des de les institucions per trobar un encaix de Catalunya en aquella Monarquia Hispànica que havia passat a tenir un rei d'origen francès. Bartrolí cita el que Macanaz va escriure a les seves memòries: que els catalans van obtenir tot el que demanaven, que no els va restar res per demanar i que el rei els ho va concedir tot, de manera que van quedar

més independents del rei del que ho estava el Parlament d'Anglaterra. No era exactament així, però sobre el paper aquesta valoració s'apropava bastant a la realitat. En teoria, els catalans no es podien queixar de com havien anat les Corts. Ara bé, calia veure si, en la pràctica, el rei respectaria tots els compromisos que havia adquirit. I fou precisament aquí, en la pràctica, on es trencaria l'harmonios idil·li que s'havia escenificat.

Després de les Corts, el rei va concedir diferents títols de marquesos i comtes.²⁹ Entre els títols atorgats, hi havia el de comte de Rocamartí per a Francesc Comes i Torró. Ho tractaré en detall més endavant.

El Dr. Comes seguí de prop els tràmits burocràtics que hi va haver un cop finalitzades les Corts. El 6 de març de 1702, dilluns, el nostre protagonista, com a regent català que era del Consell d'Aragó, rebé a casa la visita del síndic de la Generalitat, el qual també visità la casa de Josep de Rull, l'altre regent català; l'esmentat síndic els notificà la petició del protonotari de què es reunissin; el Dr. Comes respongué «que sempre y quant lo avisàs dit don Joseph de Rull estave prompte per a assistir a dita junta»; el Dr. Rull va prometre que «quant antes procurarian a despatxar est fet per a què se puguessen ab tota brevetat entregar los reals despaigs de las constitucions, capítols de cort y nou redrés de la última cort general a sas senyories [els membres de la Generalitat]». El 23 d'abril de 1702, que era dimecres, la Generalitat va enviar a diverses personalitats catalanes el quadern on hi havia impreses les constitucions aprovades a les passades Corts; una d'aquestes personalitats fou Francesc Comes, en qualitat de regent català del Consell d'Aragó; les altres van ser Josep de Rull (l'altre regent català del Consell d'Aragó), el bisbe de Barcelona, el canceller, el portantveus del governador general, les autoritats municipals de Barcelona, el mestre racional (el marquès d'Aitona), el regent de la Cancelleria, els doctors de l'Audiència, el tresorer, el regent de la vegueria de Barcelona, l'assessor d'aquest regent, l'assessor d'Hostalric pel vescomtat de Cabrera i Bas, i l'assessor del governador de Catalunya.³⁰

De la primavera del 1702 a l'estiu del 1706: les coses empitjoren

El 7 d'abril de 1702, Felip V va concedir els primers títols nobiliaris del seu regnat a persones catalanes. Hi ha publicades moltes llistes sobre aquesta qüestió i no a totes surten els mateixos noms. Algunes persones llistades no van acabar rebent cap títol de noblesa, mentre que altres persones que sí que el van rebre van aca-

²⁸ J. BARTROLÍ I ORPÍ (1979), «La cort de 1701-1702: un camí truncat», citat, p. 63-70.

²⁹ F. DE CASTELLVÍ (1997), *Narraciones históricas*, Madrid, vol. I, p. 344-345 i 375-376, lletra G.

³⁰ J.M. SANS I TRAVÉ (2007), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum X. Any 1701 a 1713*, Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, 1a edició, p. 109 i 144-145.

bar renunciant-hi o bé no van arribar a retirar el despatx reial amb la concessió. Finalment, els ennoblits efectius foren tretze.³¹

El 20 de gener de 1703, Francesc Comes i Torró va rebre del rei el títol de comte de Rocamar-tí, que es vinculava al senyoriu de Rocabertí de Sant Salvador, un poblet situat al nord de la comarca de l'Urgell, prop del lloc de la Donzell i a no gaire distància de la vila d'Agramunt. El Dr. Comes havia comprat el senyoriu de Rocabertí al seu gendre Antoni de Solà i de Montaner.³²

Cal indicar que aquests títols de noblesa van ser concedits fonamentalment a aquelles persones que havien recolzat la política reial durant les passades Corts, en especial a les que van protestar contra el dissentiment. De tota manera, també és veritat que alguns títols van anar a parar a dissidents que havien firmat aquell document o que havien participat en conferències secretes contràries a la successió borbònica. En aquest cas, l'objectiu del rei era recompensar les elits dissidents amb títols nobiliaris i intentar atreure-les i «domesticar-les», encara que a la pràctica això no sempre es va aconseguir.

Per exemple, Pere de Sentmenat-Torrelles no va acceptar el títol nobiliari i va rebutjar la nova dinastia. Bernat Aimerich i Josep Galceran de Pinós, tot i haver firmat el dissentiment, van acceptar el títol nobiliari, però al poc temps es van declarar partidaris de l'arxiduc Carles. Francesc Comes i Torró (nomenat comte de Rocamar-tí), Pere de Ribes i de Boixadors (nomenat marquès d'Alfarràs) i Cristòfol de Potau i Oller (nomenat comte de Vallcabra) no havien firmat el dissentiment i van acceptar el títol nobiliari, però igualment s'acabaren separant de la causa de Felip V. Aquests tres últims individus formen un cas molt especial. Pere de Ribes va exercir com un dels tractadors del braç militar que va acabar oposant-se a la política reial, participant en reunions secretes i redactant fulletons contra les decisions del virrei. Cristòfol de Potau, un dels magistrats de l'Audiència poc inclinats a la successió borbònica, també va mantenir el 1701 conferències secretes amb el marquès de Besora i amb els futurs marquesos d'Aimerich i d'Alfarràs. Com veurem, Francesc Comes, que inicialment va acceptar tàcitament la nova dinastia, es va quedar a Madrid l'any 1706 durant l'ocupació austriacista i va reconèixer l'arxiduc Carles com a Carles III; la seva condició d'austriacista, feta pública a darrera hora, li va suposar ser destituït del càrrec de regent del Consell d'Aragó, que portava exercint des del 1694.³³

La resta de recompensats amb el títol nobiliari sí que foren partidaris decidits de Felip V.

Tots els títols atorgats estaven lliures de pagar la *media annata*. Es podien donar títols nobiliaris a persones sense recursos suficients per abonar els drets preceptius, malgrat que entre els requisits per ser noble hi havia d'haver en principi la riquesa (a banda dels mèrits, els serveis i la sang il·lustre). De tota manera, si el sol·licitant del títol al·legava falta de recursos per satisfer la fiscalitat de la concessió, podia quedar rellevat de pagar la *media annata*. Per exemple, quan va sol·licitar el seu títol nobiliari, Segismundo Monter va demanar de quedar exempt d'aquest impost al·legant que no disposava de mitjans suficients i que havia realitzat importants despeses en servei del rei; va reforçar la seva petició al·ludint a altres exempcions concedides a persones de Catalunya i Aragó, com Francesc Comes i Torró, comte de Rocamar-tí (1702), o Francesc d'Eguara, marquès d'Eguaras (1703); el rei va re-

Entrada al poble de Rocabertí.

Fotografia de Josefina Piulats.

³¹ M.M. FELICES DE LA FUENTE (2012), *La nobleza titulada en el reinado de Felipe V. Formas de acceso y caracterización*, Universidad de Almería, p. 282 i 286.

³² Archivo General del Ministerio de Justicia (AGMJU), llig. 260-3, exp. 24445, creació del títol de comte de Rocamar-tí.

³³ E. ASENSIO SALVADO, *Un principio de catalogación de los documentos del Consejo Supremo de Aragón*, p. 232. ACA, Secretaria, lligall 31, doc. 38, any 1694, document dirigit al virrei de Catalunya perquè envii terna per a la plaça de fiscal del Consell, vacant per la promoció de Francesc Comes i Torró a la plaça de regent pel Principat de Catalunya.

soldre finalment que el títol es declarés lliure del dret de *media annata* sols per una vida.³⁴

El títol de comte anava lligat a unes terres. Francesc Comes no en tenia de pròpies, perquè les de la seva família a la Catalunya Nord les va perdre a causa del Tractat dels Pirineus. El seu gendre, Antoni de Solà i de Montaner, li va vendre el senyoriu de Rocabertí, que la família Solà havia comprat feia anys. No he vist els documents de la transacció, però sembla que la venda només afectà una part del referit senyoriu; una porció es va vendre com a Rocamartí i una altra porció va continuar en mans de la família Solà.

És curiós el nom triat per al nou títol comtal: Rocamartí. El nostre protagonista es deia Comes, el gendre es deia Solà i el poble més gran del senyoriu era la Donzell. Caldria aclarir els motius que van portar el Sr. Francesc a triar aquest nom.

La situació política a Catalunya es va anar deteriorant i el 1705 el Principat es va revoltar contra Felip V, donant inici a una guerra civil a l'interior de la Monarquia Hispànica. En aquell moment, el Dr. Comes ja havia quedat vidu de la seva esposa Marianna d'Alegre, la qual va morir a Madrid. El nostre comte, com a marmessor del testament de la difunta, va adreçar el 22 d'agost de 1705 una carta al convent de frares franciscans de Sant Bartomeu de Bellpuig demanant que en els llibres i taules d'aquest cenobi prenguessin nota de la voluntat de la finada de fundar una missa diària un cop hagués mort el nét Antoni de Solà i Comes sense successió legítima (aquest nét, que havia estat designat hereu universal per la testadora, no estava casat i aleshores tenia mala salut). Com que aplicar el testament de la muller li resultava feixuc, el Sr. Francesc ho volia solucionar el més ràpidament possible, i així ho expressava a la carta.³⁵

No és d'estranyar que la mort de Marianna d'Alegre hagués estat una pèrdua feixuga per al Dr. Comes. La seva dona havia estat un gran suport per a ell, ja que la família Alegre estava molt ben posicionada i tenia notables recursos econòmics, mentre que la família Comes havia perdut totes les seves possessions.

L'altre gran neguit del nostre protagonista en aquesta època era l'esclat de la guerra civil a l'interior de la Monarquia Hispànica amb la revolta de Catalunya. Les Corts de 1701-02 havien semblat apaivagar les tensions, però aquestes aviat van revifar, i no tan sols al Principat. A par-

tir del 1703, Felip V havia governat de manera molt autoritària, sotmetent els Consells a la seva voluntat i a la dels ministres francesos. Havia donat entrada al govern a homes nous provinents de les oligarquies burgeses en detriment dels grans títols nobiliaris. El descontentament s'havia escampat arreu durant l'any 1703, i s'havia tornat habitual que a les ciutats s'organitzessin reunions per parlar en contra del govern. L'intent del cardenal Portocarrero de resoldre la rivalitat entre austriacistes i borbònics per la via política havia fracassat.³⁶ Molts catalans havien confiat en els resultats de les Corts de 1701-02 i havien vist amb indignació que els acords no s'aplicaven i que la nova política de Felip V els anava excloent, de manera que s'havien transformat en austriacistes declarats.

Francesc Comes havia viscut aquest procés a distància, des de Madrid, exercint les funcions de regent del Consell d'Aragó. Després de l'enobliment, la seva firma als documents oficials havia canviat, passant de «*Vidit Comes et Torro, regens*» a «*Vidit Comes de Rocamartí, regens*». El dualisme intern del nostre personatge a nivell polític era evident. Se sentia proper als qui defensaven els interessos de Catalunya, però no desitjava un trencament i no volia perdre l'estatus assolit. Havia acceptat Felip V malgrat els recels inicials, havia lluitat perquè les Corts de 1701-02 arribessin a bon fi, va continuar en el seu lloc al Consell d'Aragó recolzant els decrets del rei amb la seva firma. Externament, era filipista; internament, potser no ho va acabar de ser mai, però va dissimular molt bé els dubtes que la nova dinastia li despertava, comportant-se amb prudència i astúcia.

La insurrecció de Catalunya, l'arribada de l'arxiduc Carles a Barcelona l'estiu del 1705 i les posteriors insurreccions d'Aragó, el País Valencià i les illes Balears van canviar-ho tot pel que feia al Consell d'Aragó. Els magistrats que des de Madrid tramitaven els assumptes relacionats amb aquests quatre territoris van perdre de facto moltes de les seves competències. A partir del mes de juliol del 1705, el Consell d'Aragó només va poder tractar qüestions derivades de les conseqüències de la guerra, com l'arribada a la cort dels exiliats filipistes provinents dels territoris revoltats. Francesc Comes, que seguia a Madrid, va haver d'augmentar la prudència i la dissimulació mentre convivía amb els filipistes, que estaven carregats d'odi contra els rebels. La seva condició de català també l'obligava a ser especialment discret i pacient.

³⁴ AGMJ, llig. 14-4, exp. 256.

³⁵ J. YEGUAS I GASSÓ (responsable de l'edició, 2003), *Llibre Ver del Convent de Bellpuig*, Tàrraga-Bellpuig, Arxiu Històric Comarcal de Tàrraga, col·lecció Ardèvol – Sèrie Major, núm. 6, p. 51-52.

³⁶ A.R. PEÑA IZQUIERDO (2005), *La crisis sucesoria de la monarquía Española. El cardenal Portocarrero y el primer gobierno de Felipe V, 1698-1705*, tesi doctoral dirigida per Lluís Roura i Aulinas i presentada a la UAB. Treball consultat a <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/4803/arpi1de1.pdf?sequence=1>.

Als territoris revoltats, l'Arxiduc va voler mantenir el funcionament de les Audiències i aviat va crear un Consell d'Aragó alternatiu, amb gent fidel a la seva persona.³⁷

De l'estiu del 1706 a la tardor del 1707: la decisió equivocada i les seves conseqüències

El mes de juny de l'any 1706, les tropes de l'Arxiduc (que s'havia proclamat rei i es feia dir Carles III) van avançar per Castella i van entrar a Madrid. Veient que les tropes aliades s'endinsaven en territori castellà, Felip V va fer sengles decrets el 17 i el 21 de juny ordenant el trasllat dels seus ministres i consellers a Guadalajara i després a Burgos i deixant suspesos de l'exercici del seu càrrec els qui no hi anessin.³⁸ En aquelles circumstàncies, quedar-se a Madrid a esperar l'Arxiduc era un delictes, el més gran de tots: la traïció. Qui romangués a la capital no tan sols s'apartava de l'obediència al rei, sinó que es passava a la pràctica a l'enemic.

Francesc Comes va prendre la decisió de quedar-se a Madrid.

Per què el nostre protagonista no va voler obeir Felip V i va optar per no abandonar la capital? Podem fer moltes especulacions. Potser estava en desacord amb la manera de governar que tenia el rei, tan autoritària i centralista. Potser sentia animadversió pels francesos, molt poderosos i influents amb el nou monarca. Potser tenia ganes de veure com el Consell d'Aragó recuperava la seva funció tradicional. Potser estava malament de salut i se li feia costa amunt afrontar viatges i canvis de residència. Els motius reals segurament no els coneixerem mai. En tot cas, la seva decisió va marcar el seu futur, el futur del Consell d'Aragó i el futur del comtat de Rocamartí.

En aquell moment, el Consell d'Aragó present a Madrid estava compost exclusivament per partidaris de l'Arxiduc, ja que la resta acompanyaren Felip V i la comitiva reial que havia abandonat la capital. Per tant, hi havia dos Consells d'Aragó.

La situació era molt tensa al Madrid ocupat per les tropes de l'Arxiduc. Quan, a començaments d'agost, les tropes de Felip V van recuperar la capital, les violències i les detencions es van multiplicar, aleshores contra els qui havien estat

partidaris de Carles III. Narcís Feliu de la Peña ens relata l'agitat ambient que hi va haver a la ciutat durant l'ocupació aliada i la posterior reconquesta borbònica. Quan va arribar l'exèrcit de l'Arxiduc, es va decidir que les rondes de nit les fessin oficials catalans, aragonesos i valencians vestits de miquelets, perquè el poble madrileny tenia gran terror als miquelets i així els ciutadans no s'atrevirien a parlar malament de l'Arxiduc en llocs públics. Alguns madrilenys, però, es van preparar per atacar els ocupants. La nit del 15 de juliol de 1706, uns desconeguts van disparar als miquelets i altres catalans que feien una ronda a la *Puerta del Sol* i hi va haver alguns morts. Es van produir aldarulls. El 4 d'agost, amb les tropes aliades majoritàriament evacuades de Madrid i les de Felip V a punt d'entrar a la capital, va córrer el rumor que Carles III havia mort a Saragossa; això va donar ales al poble madrileny, que es va revoltar, es va posar a cridar contra els catalans i va anar a buscar a les seves cases els qui havien col·laborat amb els aliats les setmanes anteriors; un dels atacats va ser Francesc Comes i Torro; molts d'aquests austriacistes van ser morts i altres foren duts a diferents presons, esglésies i convents; la Comissaria General va ordenar que tots els miquelets i partidaris anessin al Palau Reial a defensar-lo, però no van passar de 300 els qui hi van anar i el palau va caure l'endemà.³⁹

Francesc Comes no fou mort en la dramàtica jornada del 4 d'agost de 1706, però sí detingut i tractat com a traïdor. En el futur, passà per diferents presons i després fou conduït al convent de San Antón i a l'Hospital d'Aragó, on morí el 15 de novembre de 1707. Havia fet testament el 19 d'agost, en el qual designà hereu el seu nét Antoni de Solà i Comes, fill de la seva filla Agnès Comes i d'Alegre i del marit d'aquesta, Antoni de Solà.⁴⁰

Durant el període en què Francesc Comes estigué detingut, va poder conèixer les implacables represàlies de Felip V, que l'afectaren directament. El rei Borbó va entrar a Madrid el 4 d'octubre de 1706. El Consell d'Aragó fidel a la seva persona va substituir el Consell d'Aragó austriacista i el Dr. Comes va ser cessat per desafecte i fou substituït per José Pastor Mora (consulta del 7 d'octubre, resolta el 12). Molts altres polítics foren cessats per aquelles dates.⁴¹

³⁷ J. ARRIETA ALBERDI (1998), «Austracistas y borbónicos en las altas magistraturas de la Corona de Aragón (1700-1707)», *Pedralbes*, núm. 18-II, p. 286-298.

³⁸ Archivo General de Simancas, Gracia y Justicia, leg. 738, document del 17 de juny de 1706.

³⁹ N. FELIU DE LA PEÑA I FARELL (1709), *Anales de Cataluña y epílogo breve*, Barcelona, Juan Pablo Martí, llibre XXIII, capítol V, p. 579.

⁴⁰ *Hidalguía*, núm. 330, 2008, p. 650-651. «*Necrologico nobiliario madrileño del siglo XVIII (1701-1808). 15-noviembre-1707 † Don Francisco Comes Torro y Doña Marianna Alegre y Comes. Nieto y heredero, don Antonio de Sola y Comes (hijo de don Antoni Sola y de doña Ines de Comes y Alegre, señores de la Doncel). T. 19-agosto ante Julian Montero, escribano de Leganés. En el hospital de Aragón (San Martín 12-12)*».

⁴¹ J. ARRIETA ALBERDI (1998), «Austracistas y borbónicos en las altas magistraturas de la Corona de Aragón (1700-1707)», *Pedralbes*, núm. 18-II, p. 289. Després de la seva arribada a Madrid el 4 d'octubre, Felip V va privar

El decret de destitució de Francesc Comes i altres personatges importants de l'aparell de l'Estat no es va publicar oficialment fins a l'11 de gener de 1707.⁴² Al moment de ser destituït del càrrec de regent del Consell d'Aragó, el comte de Rocamartí ja era lluny de la cort, tancat en alguna presó.

El 3 de març de 1707, Felip V va protagonitzar un sorprenent acte de clemència amb els alts càrrecs cessats per austracistes dos mesos abans i va declarar lliures d'infidelitat la majoria dels acusats. Francesc Comes encara fou considerat culpable, però el monarca li va perdonar la vida i el va indultar, potser perquè l'ancià polític tenia una salut precària i era a punt de morir. Això sí, no podria acostar-se a la cort a menys de vint llegües.⁴³

El Consell d'Aragó va quedar ferit de mort. Finalment, fou derogat. El dret català, valencià i aragonès va ser abolit, i s'imposà el dret castellà a tot Espanya. Va desaparèixer l'autogovern dels antics territoris de la Corona d'Aragó. El filipista Agustín López de Mendoza, comte de Robres, havia remarcat la diferent constitució política dels territoris de la Corona d'Aragó en relació a Castella abans de la guerra: mentre que a la Corona d'Aragó, com a Anglaterra, el rei i les Corts legisaven conjuntament, a Castella «*sus Cortes*

sólo tienen el derecho de suplicar lo más conveniente, y el rey le tiene con plena soberanía».⁴⁴ Amb la victòria de Felip V a la guerra contra Catalunya, Aragó, València i les Balears, els particularismes polítics d'aquests territoris van desaparèixer i Espanya quedà unificada i centralitzada.

El llegat de Francesc Comes i Torró

L'hereu legítim del comte de Rocamartí va ser el seu nét Antoni de Solà i Comes, que era l'únic fill del matrimoni format per Antoni de Solà i de Montaner i Agnès Comes i d'Alegre.⁴⁵ Aquest xicot, que va ser el segon comte de Rocamartí, va entrar en religió i acabà convertint-se en canonge de la catedral de Toledo.

La primera notícia que tenim d'Antoni de Solà i Comes és de l'any 1705 i ja l'he comentada abans. La seva àvia materna Marianna d'Alegre el va designar hereu universal en el seu testament i va fundar una missa diària al convent de Bellpuig si el xicot, que tenia poca salut i no estava casat, moria sense descendència.

La segona notícia ens parla dels fets ocorreguts a Madrid l'estiu del 1706 després de la sortida de l'Arxiduc i de la repressió de Felip V un cop

del càrrec de gentilhomes de cambra al duc de Béjar i als comtes de Fuensalida i de Peñaranda, i va decretar el desterrament de tots els consellers i ministres que s'havien quedat a la capital quan aquesta va caure en mans del seu rival. Castellví diu que aquestes decisions foren preses concretament per Ronquillo. Entre els detinguts i desterrats (que ho foren en diferents moments i circumstàncies) hi havia més de cent persones, entre les quals Cristófol de Potau i Oller, el seu fill Faust, Pere d'Amigant, Diego de Montalto, Josep de Rull (conseller del Consell d'Aragó), Francesc Comes i Torró (conseller del Consell d'Aragó), Juan Castro y Gallego (conseller del Consell de Castella), Crisóstomo Padilla (conseller del Consell de Castella), Gregorio Mella (conseller del Consell de Guerra), el marquès de Noguera... Al reial decret del 21 de novembre de 1706, Felip V feia una espècie de balanç de la desafecció d'aquell estiu, recalcant «*lo mucho que excedió el número de los que no fueron y el culpable error que cometieron formando tribunales contra mi expresa decisión*»; la mesura aplicada consistia en la privació de càrrecs «*a todos los ministros de la tabla de los Consejos, Tribunales, Juntas y personas consideradas como jefes, que concurrieron a los que la malicia quiso establecer en Madrid*».

⁴²J. ARRIETA ALBERDI (1998), «Austracistas y borbónicos en las altas magistraturas de la Corona de Aragón (1700-1707)», *Pedralbes*, núm. 18-II, p. 291-292. El decret de l'11 de gener de 1707 va tenir un caràcter punitiu molt marcat, amb l'objectiu d'impactar la cort. Va suspendre quatre regents de la Cancelleria (Josep de Rull, Francesc Comes, Juan de la Torre i Juan de Coloma), dos consellers de capa i espasa (el marquès de Villatorcas i el marquès de Tamarit, el segon dels quals era supernumerari), el protonotari (el marquès de Palacio), el secretari del negociat de València (Juan Bautista Pérez Roca), el secretari del negociat de Sardenya (Juan Gerónimo Ricarte), el receptor, el comptador del Consell i quatre dels escrivans de manament més qualificats (Antonio García, Pascual de la Sala, José Mensa i Vicente Colomer). Completaven la llista vint-i-quatre persones més, entre escrivans de registre, oficials diversos, porters, etc.

⁴³J. ARRIETA ALBERDI (1998), «Austracistas y borbónicos en las altas magistraturas de la Corona de Aragón (1700-1707)», *Pedralbes*, núm. 18-II, p. 289. El decret del 3 de març deia: «*He resuelto declarar libres del crimen de infidelidad a D. Juan de la Torre, al Marqués de Tamarit, al Marqués de Villatorcas, consejeros, al Marqués de Palacio, Protonotario, a D. Juan Bautista Roca, Secretario de la negociación de Valencia, y a D. Juan Gerónimo Ricarte, secretario de la de Zerdeña, y les concedo puedan ir libremente y vivir en las partes y lugares donde les sea de mas conveniencia, como no entren en la Corte, y mando que a todos los expresados se les desembarquen y entreguen sus vienes en caso de haberse hecho sequestro de ellos, y lo mismo se executara con los que se hubieren embargado a D. Joseph Rull, ya difunto, por libre del crimen de infidelidad, por lo que podrá sufragar a su familia y descendientes; con Joseph Coloma, Marqués de Noguera, ya tengo tomada resolución. Aunque contra Francisco Comes, Conde de Rocamartí, resultan algunas especialidades y circunstancias que le constituyen culpado a diferencia de los otros sus compañeros, he venido [...] en indultarle [...] con la calidad de que no pueda estar ni residir a menos distancia que a veinte leguas de la Corte*».

⁴⁴J. ALBAREDA I SALVADÓ (2007), «La represa del constitucionalisme (1701-1706)», *Revista de Dret Històric Català*, v. 7, p. 113.

⁴⁵*Hidalguía*, núm. 330, 2008, p. 650-651. F.J. MORALES ROCA (1983), *Próceres habilitados en las Cortes...*, v. I, p. 106.

recuperada la ciutat. Dies després de l'entrada de les tropes borbòniques, el rei Borbó va publicar un edicte que ordenava a tots els catalans, valencians i aragonesos que es trobessin a la capital que dintre de tres dies es presentessin a l'ajuntament. La majoria hi van anar, i les autoritats van fer una llista amb els seus noms. Els van lliurar un paper segellat i els van dir que tornessin a llurs respectives cases. Després els homes del rei van anar a aquestes cases, els van fer presoners i se'ls van endur a diverses presons, com la del castell de San Antón de Pamplona. Un d'aquests presoners va ser Antoni de Solà i Comes, que no fou alliberat fins un any després, l'agost del 1707, a canvi de 500 doblons.⁴⁶ És evident que, l'estiu del 1706, el xicot vivia a Madrid amb el seu avi Francesc. La repressió, doncs, els va afectar tots dos.

La tercera notícia és de l'any 1743 i és doble: una carta del nunci del papa al comte de Rocamartí, canonge de Toledo (Antoni de Solà i Comes), i una llista de les propietats del personatge. No he pogut revisar aquests documents, però d'entrada cal valorar la dada que el segon comte de Rocamartí, convertit en canonge toledà, encara vivia el 1743. Sembla que les terres del comte, protegides per la immunitat eclesiàstica, estaven aleshores en qüestió i que calia defensar l'esmentada immunitat.⁴⁷

Antoni de Solà i Comes va ser capellà major de la capella del rei Sancho a la catedral de Toledo.⁴⁸

Revisant el cadastre de Patiño, al certificat de possessions anteriors a l'any 1716, trobem que Antoni de Solà i Comes, canonge de la catedral de Toledo, era propietari de casa i terres a Rocabertí de Sant Salvador.⁴⁹ Aquesta casa i aquestes terres continuaran a nom seu fins a una data tan tardana com 1828, quan ja feia moltes dècades que el segon comte de Rocamartí havia mort. És realment sorprenent que durant més de

cent anys hi hagués el mateix propietari i que no s'hagués efectuat una actualització després de la seva defunció. Com que Antoni de Solà i Comes no va tenir descendència, sembla obvi que aquells béns immobles van quedar en una situació indefinida, sense un responsable directe, potser en mans de l'estament eclesiàstic, fins que es van acabar venent.

Rocabertí de Sant Salvador apareix escrit en alguns documents com a Rocabertí i en altres com a Rocamartí (la pronunciació popularment més comuna).

L'any 1728, es va crear al bisbat de Girona una causa pia per afavorir el casament de donzelles i vídues donant compliment a la voluntat del difunt Francesc Comes i Torró, primer comte de Rocamartí, quan ja feia vint-i-un anys que havia mort. Aquest llegat, per tant, va trigar molt a aplicar-se, potser perquè es basava en una quantitat elevada, ja que el capital que dotava l'esmentada causa pia era de 10.000 lliures. El benefactor havia volgut establir una causa pia de caràcter general i que pogués afavorir moltes persones, cosa poc habitual. Segons ell, la manca de recursos portava moltes donzelles i vídues a perdre's i a realitzar greus ofenses a Déu, de manera que calia dotar-les per tal que poguessin trobar marit i dur una vida decent.⁵⁰ Notem que el comte era conscient de la precarietat en què es trobaven les dones soles en aquella època.

En conclusió, Francesc Comes i Torró serveix d'exemple per demostrar com una llarga trajectòria vital pot quedar reduïda a res per una sola decisió. Quan l'any 1706 va optar per quedar-se a Madrid i reconèixer Carles III com a rei d'Espanya, va triar el bàndol perdedor, i això li va suposar la caiguda en desgràcia i la presó, fets que sens dubte acceleraren la seva mort, que arribà l'any següent.

⁴⁶ N. FELIU DE LA PEÑA (1709), *Anales de Cataluña*, Barcelona, Juan Pablo Martí, v. III, llibre XXIII, capítol IV, p. 590 (relació dels presos portats al castell de San Antón de Pamplona), i capítol V, p. 581 (pagament de 500 doblons per a l'alliberament d'Antoni de Solà i Comes).

⁴⁷ B. Castilla – la Mancha, Fondo Antiguo, Beneficios Eclesiásticos, p. v. 85, tomo 85 (manuscrito), *Discurso particular sobre las contribuciones del Estado Eclesiástico. Memoriales de la Santa Iglesia Primada de Toledo*, beneficios eclesiásticos, doc. 1 (còpia de la carta escrita pel cabildo de Toledo a l'inquisidor general Manuel Orozco sobre la defensa de la immunitat eclesiàstica), doc. 2 (còpia de la carta escrita pel nunci del papa al comte de Rocamartí, canonge de Toledo) i doc. 3 (propietats del comte de Rocamartí).

⁴⁸ Señor. *El conde de Rocamartí, Capellan Mayor de la Real Capilla del Señor Rey Don Sancho [...] y los capellanes de ella [...] se dedicó para real entierro del glorioso conquistador y de su real descendencia la expresada capilla...* (text de 6 pàgines), https://books.google.es/books?id=LZSWtgAACAAJ&dq=conde+Rocamarti+toledo&hl=ca&sa=X&ved=0CCQ6wEwAWoVChMl4Tb_MTBxwIVgdYaCh3R5geK. Señor. *El Conde de Rocamartí, Capellan Mayor de la Real Capilla del Señor Rey Don Sancho, sita en esta Santa Iglesia de Toledo...* (text de l'any 1739), https://books.google.es/books?id=VY5LygAACAAJ&dq=conde+Rocamarti+toledo&hl=ca&sa=X&ved=0CB4Q6AEwAGoVChMl4Tb_MTBxwIVgdYaCh3R5geK.

⁴⁹ Arxiu Històric de Lleida, Cadastres, caixa núm. 106, Rocabertí, referències a l'herència d'Antoni de Solà i Comes, canonge de la catedral de Toledo. S'indica que son pare havia estat Antoni de Solà i de Montaner.

⁵⁰ J.M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ (1988), «Fundacions de causes pies al Bisbat de Girona (s. XVI-XIX)», *Pedralbes*, núm. 8-I, p. 519-520.

